

Könül Şəkiyeva,
AMEA Fəlsəfə İnstitutu
İdrak nəzəriyyəsi şöbəsi, kiçik elmi işçi
konulshakiyeva@gmail.com

ELEKTRON HÖKUMƏTİN NƏZƏRİ ƏSASLARI

Məqalədə elektron hökumətin yaranma səbəbləri, nəzəri əsasları və inkişaf mərhələləri araşdırılır. Göstərilir ki, e-hökumət vətəndaşlara, təşkilatlara və biznesə dövlət xidmətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinin vasitəsidir. Elektron hökumət dövlət siyasətinin həyata keçirilməsini asanlaşdırır. Qeyd edilir ki, e-hökumət gənc və dinamik inkişaf edən, dövlət və bələdiyyə idarəçiliyinin strateji və innovativ menecmentinin, həmçinin politologiya və informasiya texnologiyasının qovuşduğu yerləşən tədqiqat sahəsidir. Elektron hökumət bir tərəfdən dövlətin yerinə yetirdiyi xidmətin həcmi artırmağa, digər tərəfdən xərclənən resurslara qənaət etməyə kömək edir.

Məqsəd - elektron hökumətin yaranma səbəbləri və inkişaf mərhələlərini və e-hökumətin nəzəri əsasları haqqında tanınmış tədqiqatçıların ideyaları və fikirlərini araşdırmaq.

Metodologiya - Məqalənin metodoloji əsasını sistem nəzəri yanaşma təşkil edir, işdə müqayisəli təhlil metodu rəhbər tutulub.

Tədqiqatın nəticələri - E- hökumət dövlət xidmətinin yüksək keyfiyyətlə təqdim edilməsini təmin edən, dövlət idarəçiliyində ictimai iştirakın və cəmiyyətin bütövlükdə demokratikləşməsinin səviyyəsinin yüksəldilməsini təmin edən publik hakimiyyətin təşkilinin keyfiyyətə yeni səviyyəsini təmsil edən qurumdur.

Açar sözlər: sosial tərəqqi, dövlət idarəçiliyi, e-hökumət, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, bir pəncərə, ictimai iştirak, publik idarəetmə.

XX əsrin 70-ci illərinin sonlarından bu günədək Qərbi ölkələrində aparılan müasir inzibati islahatların çıxış nöqtəsi siyasi-inzibati modelin keçirdiyi böhran idi. Bu böhran ənənəvi bürokratik strukturda disfunksiyanın güclənməsi və dövlət idarəçiliyinə çəkilən xərclərin çoxalması gedişində publik xidmətlərin həcmi və keyfiyyətinin artmasının cəmiyyətə vergi yükünün çoxalması ilə birbaşa bağlılığı zamanı, mümkün imkanlar limitinin tükənməsi ilə şərtlənir.

Dövlət sektorunda məhsuldarlığın yüksəldilməsinin demokratiya ilə qırıılmaz bağlı olduğu şəraitdə bu böhranın dərk edilməsi, publik idarəetmə sisteminin bir sıra baza prinsiplərinə yenidən baxılmasına səbəb oldu və səmərəliliyin yüksəlməsinə və dövlətin funksional qabiliyyətinin çoxalmasına yönəlmiş – inzibati islahatların həyata keçirilməsinə gətirib çıxardı.

Bəhs etdiyimiz islahatların ünsürlərindən biri dövlətin fəaliyyət göstərməsi prosesinin müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından, ilk növbədə İnternetdən, onun açıq informasiya vermək və onlayn rejimdə xidmət göstərmək imkanından, daha yaxşı idarəetməyə çatmaq üçün vasitə kimi istifadə edilməklə yenilənməsini və optimallaşmasını nəzərdə tutan elektron hökumət sisteminin hazırlanması oldu. Elektron hökumət elektron ekonominin, rəqəmsal ekonominin prinsiplərinin tələb etdiyi rəqəmsal transformasiyanın inzibati islahatının bir hissəsidir.

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları dövlətin inkişafı ilə eyni vaxtda, analoji inkişaf edir. Bu prosesin mühüm tərkib hissələrindən biri, həm də siyasi proseslərdə istifadə edilən İnternetdir. İnternet hakimiyyət strukturları ilə kommunikasiya sektoru və vətəndaşlarla səmərəli qarşılıqlı fəaliyyət üçün geniş imkanlar açır. Bu işin parlaq nümunələrindən biri 1990-cı illərdə inkişaf etmiş qərbi ölkələrində yaranan e-hökumət (e-government) oldu. “Elektron hökumət” termini ingilis dilindəki Electronic Government və ya e-government sözündən götürülüb. Electronic government hərfən tərcümədə “elektron idarəetmə” və ya “elektron dövlət idarəetməsi” deməkdir.

Bunun mahiyyəti odur ki, vətəndaşlara, qeyri-dövlət strukturu və ya dövlət strukturları olan istifadəçilərə informasiyanın və xidmətlərin ötürülməsi zamanı müasir informasiya texnologiyalarından istifadə edilir.

Elektron hökumət gənc və dinamik inkişaf edən, dövlət və bələdiyyə idarəçiliyinin, strateji və innovativ menecmentinin, həmçinin politologiya və informasiya texnologiyasının qovuşuğunda yerləşən tədqiqat sahəsidir.

Bəzi tədqiqatçılar hesab edirlər ki, elektron hökumət terminini ilk dəfə Core Lauson özünün “Şəbəkə dövləti: Elektron hökumətin yaradılması” adlı kitabının adında işlətməmişdir (1).

Elektron hökumətin funksional vəzifəsinin ən yığcam tərifı Avropa komissiyası tərəfindən verilmişdir. 2002-ci ildə komissiya elektron hökumətin gələcək Avropa üçün əhəmiyyətindən bəhs edərkən belə bir tərif vermişdir: “Elektron hökumət vətəndaşlara və biznesə dövlətin xidmətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinin vasitəsidir. E-hökumət dövlət siyasətinin həyata keçirilməsini asanlaşdırır və dövlət sektoruna, bir tərəfdən – xidmətin həcmi genişləndirmək və keyfiyyətini yüksəltmək, digər tərəfdən – işə resurslara qənaət etmək kimi, bir-birinə zidd tələbləri yerinə yetirməyə kömək edir. Bu iş dövlət orqanlarında informasiya və telekommunikasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi, əvvəlki təşkilati dəyişikliklərin və ictimai xidmətlərin və demokratik proseslərin yaxşılaşdırılmasına yönəlik yeni vərdişlərin qazanılması sayəsində həyata keçirilir”.

Tədqiqatçı A.A. Sidorova e-hökumət anlayışının müəyyən edilməsində iki yanaşma olduğunu qeyd edir: məhdud və geniş yanaşma(2). Məhdud yanaşma hökumətin səviyyələri, vətəndaşlar və işgüzar dairələr arasında elektron vasitələrin köməyi ilə hökumətin fəaliyyətini öyrənir. Geniş yanaşma elektron hökuməti, dövlətin, vətəndaşların və biznesin qarşılıqlı fəaliyyətinin keyfiyyətə yeni səviyyədə dövlət idarəçiliyi prosesində ictimai iştirakın yüksək səviyyəsini təmin edən xüsusi sistem kimi araşdırır.

Məhdud yanaşma aşağıdakı müəyyən etməni nəzərdə tutur. Elektron hökumət dövlət orqanlarının fəaliyyətinə yardım məqsədi ilə informasiya və informasiya-kommunikasiya texnologiyasından istifadə edilməsini həyata keçirir.

Elektron hökumət anlayışına məhdud yanaşma dövlət orqanlarının funksiyalarının tərkibində prinsiplial dəyişiklikləri, dövlət orqanları ilə vətəndaşlar və işgüzar dairələr arasında qarşılıqlı fəaliyyətin yeni formatını yaratmağı nəzərdə tutur. Dövlət orqanlarının fəaliyyətinin mahiyyəti əsasən dəyişmir, ancaq forma dəyişir: əgər əvvəllər dövlət xidmətləri vətəndaşlara biznesin dövlət orqanları ilə əyani qarşılıqlı fəaliyyəti zamanı təqdim edilə bilirdisə, indi, elektron hökumətin tətbiq edilməsindən asılı olaraq bir çox xidmətlər eyni vaxtda distansiyadan əlçatan olur. Məsələn, xarici pasportun yazılması və ya vergi bəyannaməsinin verilməsi. Burda qeyd etmək gərək ki, təqdim edilən, göstərilən xidmətlərin mahiyyəti dəyişməz olaraq qalır.

Beləliklə, məhdud yanaşmaya görə elektron hökumət idarələr daxilində və idarələrarası qarşılıqlı fəaliyyəti təmin etmək, həmçinin dövlət xidmətlərini daha ucuz və daha uyğun üsullarla göstərməyi nəzərdə tutur. Bütün bunlara baxmayaraq informasiya texnologiyalarının istifadəsi özlüyündə dövlət idarəçiliyi proseslərinin keyfiyyətini avtomatik olaraq yüksəltmir. Məhz bu səbəbdən dövlət idarəçiliyinin inkişafının müasir mərhələsində elektron hökumət anlayışına geniş yanaşma daha aktualdır.

Elektron hökumət anlayışına geniş yanaşma aşağıdakıları tələb edir. Elektron hökumət təklif edilən xidmətləri optimallaşdırmaq, dövlət idarəçiliyi məsələlərində cəmiyyətin iştirak səviyyəsini yüksəltmək və daxili prosesləri təkmilləşdirmək məqsədi ilə, İnternetin, informasiya və telekommunikasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə etməklə dövlət təşkilatlarının daxili və xarici əlaqələrinin transformasiyasını həyata keçirir.

Elektron hökumət anlayışının şərh edilməsində geniş yanaşma təkcə dövlət idarəçiliyi prosesinin informasiyalaşdırmasını, dövlət xidmətinin asanlıqını və əlçatanlığını, tranzaksiya problemlərinin azaldılmasını deyil, dövlət orqanlarının vətəndaşlarla və işgüzar dairələrlə qarşılıqlı fəaliyyətinin keyfiyyətə yeni modellərini yaratmağı nəzərdə tutur. Elektron hökumət son nəticədə bürokratizmə və süründürməçiliyə qarşı mübarizə hesab edilir. Bu İKT inkişafı sayəsində mümkün olan, əsasında

dövlət idarəçiliyində ictimai iştirakın inkişafı dayanan yanaşmadır. Ancaq İKT-nın dövlət orqanlarının fəaliyyətinə tətbiqi elektron hökumətin başlıca məqsədi deyil, bu, cəmiyyətin demokratikləşməsinin səviyyəsini və dövlət idarəçiliyində ictimai iştirakın səviyyəsini yüksəltməyə imkan verən vasitədir.

Elektron hökumət – fərdlərə, biznesə və müəssisələrə dövlət idarəçiliyi sayəsində xidmətin keyfiyyətini ciddi yaxşılaşdırmaq, demokratik proseslərin təkmilləşdirilməsi və dövlət siyasətinin müdafiəsini gücləndirmək; informasiya mübadiləsinin keyfiyyətini və səmərəliliyini yüksəltmək; dövlət xidmətində vətəndaşların və istehlakçıların rolunu gücləndirmək məqsədi ilə xidmətin tam spektrini təmin etməkdir.

Dediklərimizdən məlum olur ki, elektron hökumət İnternet vasitəsi ilə məktub göndərilən nazirlər və onların köməkçiləri deyil, ölkə əhəlisinə dövlət xidmətinin İnternetlə ötürülməsinin yüksək texnoloji üsuludur. Nə meriyaya, nə nazirliyə, nə də digər dövlət instansiyalarına hansısa arayış və ya möhür üçün deməyə lüzum qalmır. Bunun üçün növbəyə, möhürə, imzaya, razılaşmaya və s. ehtiyac yoxdur, sadəcə olaraq İnternetdə bir neçə sadə əməliyyat həyata keçirmək kifayətdir.

Qeyd etmək gərəkir ki, tədqiqatçılar tərəfindən elektron hökumət haqlı olaraq təkcə ictimai idarəçiliyin səmərəliliyini yüksəltmək üçün bir vasitə kimi deyil, həm də informasiya cəmiyyətinin yeni demokratiya modelinin başlıca ünsürü olaraq nəzərdən keçirilir, çünki, e-government texnologiyası vətəndaşların və ictimai qrupların dövlət siyasətinin hazırlanması və reallaşmasına effektiv qoşulma üçün ilkin şərtlər yaradır. Məsələn, ABŞ Kənd Təsərrüfatı departamentində elektron ödəmə sisteminin tətbiq edilməsindən sonra bir əməliyyatın xərci 77 dollardan 17 dollara düşmüşdür (3).

Kanada təcrübəsinin təhlili göstərdi ki, bir vətəndaşın müraciətinin köhnə qayda ilə işlənməsi orta hesabla 44 Kanada dollarına, poçtla olan müraciət 38 Kanada dollarına, telefonla göstərilən xidmət 8 dollara başa gəlirdisə elektron ödəmə sisteminin tətbiqindən sonra bu xidmətlərin xərci cəmi 1 dollar təşkil etmişdir (4).

Bununla birlikdə, qərarların qəbul edilməsində ictimai iştirak imkanlarının genişlənməsi ilə bağlı açıq-aydın komponentin ortada olmasına baxmayaraq qeyd etməliyik ki, elektron hökumət sisteminin qurulmasının aparıcı paradigması dövlət aparatının təşkilinin başlıca prinsiplərində araşdırma olmadan, bürokratik prosedurları olan, sadə informasiyalaşma və avtomatlaşdırma oldu. Bu gün qeyd etməliyik ki, elektron hökumət sisteminin inkişafı bu paradigma daxilində ən yüksək həddə çatmışdır.

Qərb ölkələrində aparılan müasir inzibati islahatlar dövlət idarəçiliyi sisteminin təşkilinə, cəmiyyətin həyatında dövlətin rolunun yenidən dəyərləndirilməsi, ictimai sektorun kommersiyalaşması və menecerləşməsi, hökumət strukturunun funksional transformasiyası və s. ilə bağlı bir çox yeni yanaşmalar yaratmışdır.

Qərb ölkələrində elektron hökumətin planlaşdırılan artımı – konkret dövlət strukturlarında az saylı informasiya saytlarının yaranmasından, publik xidmətlərində hər şeyi əhatə edən vahid dövlət portallarının yaranmasınadək – ardıcıl olaraq dövlət fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəlməsinə kömək etmişdir. Bununla birlikdə hazırda – e-government texnologiyasının tətbiq edilməsində lider olan ölkələrdə elektron hökumətin inkişafında yuxarıda qeyd etdiyimiz paradigma sərhədlərində bu sistemin inkişafında müəyyən həddə çatılması ilə bağlı böhran yaşanır. Problemin mahiyyəti ondadır ki, mövcud bürokratik prosedurların sadəcə informasiyalaşdırılması və avtomatlaşdırılması heç də həmişə dövlətin funksional qabiliyyətinin səmərəliliyinin yüksəlməsinə və genişlənməsinə səbəb olmur.

Elektron hökumət sisteminin yaradılmasının belə strategiyası bir çox hallarda öz-özünə aydın idi: biz hansısa hökumət funksiyasına (lisenziya almaq, cərimə ödəmək və s.) və müəyyən informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına (İnternet-saytlar, elektron poçt və s.) maliklik, göstərilən texnologiyalardan bu funksiyanın reallaşması üçün istifadə edirik və istənilən nəticəni – konkret hökumət funksiyasının yerinə yetirilməsini e-government texnologiyasına keçirilməsini əldə edirik.

Nəticədə elektron hökumətin məhz belə inkişaf paradigması aparıcı oldu. Məsələn, vətəndaşlara hökumət informasiyasının təqdim edilməsi funksiyası başlanğıcda heç də İnternet texnologiyaları ilə bağlı deyildi və adi rejimdə reallaşırdı, zəruri materiallar, qəzetlərdə və xüsusi nəşrlərdə çap olunurdu, vətəndaşların sorğularına yazılı cavablar verilir, bütün arzu edənlərin arxiv sənədlərinə çıxışı olurdu və s. e-government texnologiyasının meydana gəlməsi hökumət informasiyasına çıxış imkanlarını genişləndirmək və hökumətin işini daha açıq etməklə belə funksiyanın reallaşmasının formatını modifikasiya etdi.

Tədqiqatçı A. V. Pavroz hesab edir ki, e-government texnologiyasının tətbiqi dövlət idarəçiliyi prosesini məzmunca dəyişməsə də, hökumət ilə cəmiyyət arasında qarşılıqlı fəaliyyəti fəallaşdırmaq, ayrı-ayrı vətəndaşların və ictimai qrupların siyasətin formalaşmasına qoşulmasının səmərəli kanallarını yaratmaqla, əks əlaqənin mexanizmini möhkəmlətdi, bu isə dövlətin funksional qabiliyyətinin genişlənməsinə yardımçı oldu (5).

Bütövlükdə, e-government texnologiyasının dövlət idarəçiliyi praktikasına integrasiyasının pozitiv effekti şübhəsizdir. Bunun nəticəsində getdikcə daha çox inzibati funksiyaların və prosedurların dövlət idarəçiliyi proseslərinin xarakteristikasının mahiyyətinə toxunmadan e-government texnologiyasına keçirilməsi, Qərb ölkələrində elektron hökumətin kommunikasiya qarşılıqlı fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin geniş imkanları sisteminin formalaşmasına gətirib çıxardı.

Hazırda dövlət hakimiyyəti orqanlarının vətəndaşlara təqdim etdikləri nümunəvi xidmətlər bunlardır: - vergi orqanları ilə qarşılıqlı münasibətlər, vergi deklarasiyalarının verilməsi, deklarasiyaların yoxlanılmasının nəticələri haqda bildiriş; - yerli hakimiyyət orqanları ilə (bələdiyyələr) qarşılıqlı münasibətlər; - iş axtarışı sahəsində əmək departamentinin təqdim etdiyi xidmətlər; - sosial sığorta fondundan ödəmələr; - sənədlərin verilməsi (pasport və sürücülük vəsiqəsi); - avtomobillərin qeydiyyatı; - tikintiyə icazə almaq üçün verilən müraciətlər; - hüquq-mühafizə orqanlarına müraciətlər (məsələn, oğurluq, qaçırılma); - publik kitabxanalar (kataloqlara çıxış, axtarış alətləri); - vətəndaşların vəziyyəti, qeydiyyat aktları (doğum, nikah, ölüm): sorğu və cavab; - orta və ali məktəblərə daxil olma haqda müraciətlərin verilməsi; - yaşayış yeri üzrə qeydiyyat; - səhiyyə xidmətləri (məsələn, müxtəlif xəstəxanalarda xidmət göstərilməsi haqda interaktiv məlumatlandırma; xəstəxanalara göndərişlər).

Hakimiyyət orqanlarının biznesə etdiyi xidmətlərə bunlar daxildir: - sosial sığorta fondlara ödəməsi, əməkdaşlar üçün ödənişlər; - ƏDV: e-bəyannamə, e-vergi hesab fakturası; bəyannamənin yoxlanılmasının nəticələri haqda xəbərdarlıq; - yeni kampaniyaların, şirkətlərin qeydiyyatı; - gömrük bəyannamələrinin verilməsi; - E- lisenziya; - E-satınalma, e-kotirovka; - E-hərrac; - arayışların verilməsi; - ətraf mühitin qorunması ilə bağlı, hesabat daxil icazə; - dövlət ehtiyacları üçün mal və xidmətlərin təminatıdır.

Elektron hökumətin inkişafına mane olan əsas texniki səbəblərdən biri elektron kommunikasiya iştirakçılarının identifikasiya edilməsidir. İnternetin açıq olması, elektron sənədin məzmununun dəyişmək imkanı məlumatların ilkin məzmununun təhrif edilməsi təhlükəsini yaradır.

Elektron hökumət quruculuğunda rast gəlinən uğursuzluqların səbəblərini öyrənmək və uğura kömək edən amilləri daha yaxşı başa düşmək üçün e-hökumətin həyata keçirilməsindəki çətinlikləri araşdıraraq. Qeyd etmək lazımdır ki, elektron hökumətin praktikada həyata keçirilməsi heç də asan deyil. Əslində, bütün e-hökumət layihələrinin 60% -dən çoxu uğursuz olmuşdur. Bunun səbəblərindən biri hər hansı bir dəyişməyə qarşı ümumi müqavimətdir.

Bundan əlavə, e-hökumət layihələrinin uğursuzluğunun bir çox səbəbləri idarəetmə üsulları ilə bağlıdır. E-hökumətin həyata keçirilməsində baş verən uğursuzluqdan, e-hökumətin dəyişikliyin etibarlılığı, təşkilatda əməkdaşlıqda zəiflik və say göstərmək üçün təşkilatın yeni istiqamətini aydınlaşdırmaq, görmə qeyri-müəyyənliyi kimi məlumatlılığın olmaması ilə əlaqədar bir çox səbəbləri və zəif ünsiyyət kanallarını təsbit etdi. Tədqiqatçılar bu səbəbləri üç qrupa ayırmışlar. Səbəblərin ilk paradigması "idarəetmə səbəbləridir". Bu səbəblər təklif olunan e-hökumət layihəsi, müvafiq strategiya, yuxarı rəhbərliyin dəstəklənməsi, güclü liderlik və e-hökumət təşəbbüslərinin həyata keçirilməsi üçün maliyyələşdirmə ilə bağlı ümumi fikir formalaşdırır. Səbəblərin ikinci

paradiqması "texniki səbəblərdir". Bu səbəblər, informasiya texnologiyaları (İT) infrastrukturunu və standartlarını, agentliklər və vətəndaşlar arasında əlaqələrin idarə edilməsi arasında əməkdaşlığı əhatə edir. Səbəblərin üçüncü paradiqması "təşkilati səbəblərdir". Bu səbəblərə siyasət və hüquqi məsələlər, xidmət keyfiyyəti, mükafat sistemi və təlim daxildir.

E-hökumət dövlət, ölkə, özəl sektor, dövlət işi və dövlət qurumlarında vaxt, əmək və maliyyə qənaəti səmərəliliyi və effektivliyini artıran bir təşkilati sistemdir. Bu tərəfdən belə qənaətə gəlirik ki, bu sistem bu günkü texnologiyadan bizə əvəzsiz avantajdır. Qloballaşma ilə texnoloji vasitələrin inkişafı, cəmiyyətin bu texnologiyadan, iqtisadi sosial dəyişiklikdə ictimai xidmətlərə olan tələbatını artırdı. Bununla dövlət, tələbatı qarşılamaq üçün daha səmərəli və məhsuldar bir iş görmək məcburiyyətində qaldı. Dövlətin bütün hərəkətləri, vətəndaşlara bürokratik maneələrlə rastlaşmadan asanlıqla bunu etməyə imkan verəcəkdir. Bununla e-hökumətin strukturları vətəndaşların vəzifələrini və xidmətlərini yerinə yetirmək məcburiyyətindədirlər.

E-hökumət elektron kommunikasiya və emal mühitlərində fasiləsiz və təhlükəsizdir. Elektron hökumətin informasiya texnologiyaları konsepsiyası istifadədə olan məhdudiyyət başa düşülmür. E-hökumət eyni zamanda davamlıdır. Xidmət bölgüsü, vətəndaşların idarə edilməsi və nəzarət proseslərinin yeniləşdirilməsidir. Elektron hökumət virtual bir dövlət deyil, həyatda dövlətin, texnologiyanın imkanlarından istifadə edərək əhalinin tələblərini qarşılayan konfigurasiya vəziyyətidir. E-hökumətin xidməti dövlətin vəzifələrini yerinə yetirməkdir, vətəndaşlar və dövlət qarşısında məsuliyyət daşıyır. Bu proses təhlükəsiz və etibarlı bir iş olaraq yerinə yetirilir. İndi coğrafi olaraq harada yerləməsindən asılı olmayaraq dövlət öz vətəndaşlarına 24/7/365 xidmət etməlidir.

Daxil olan informasiya və kommunikasiya texnologiyaları nəticəsində Qərb ölkələrinin elektron hökumət strukturuna keçidi inkişaf etməkdə olan ölkələrdən daha sürətli və asan olmuşdur. Burada elektron hökumətə keçid üçün zəruri resurslar, hazırlıqlı işçi qüvvəsi və düzgün strategiya olduqca vacibdir. E-hökumət dövlətin gündəlik idarəetməsini asanlaşdırmaq üçün ünsiyyət və informasiya texnikasıdır. Elektron hökumət, informasiya texnologiyalarının dövlət idarə strukturları ilə vətəndaşlar, müəssisələr və digər dövlət vahidləri arasındakı əlaqədir.

Elektron hökumətə keçid prosesində qiymətləndirmə aparmaq üçün kritik uğur faktorlarının təyin edilməsi lazımdır. E-hökumət quruculuğunda hüquqi, texniki və inzibati sahələrdə keçid zamanı yaşanan problemləri nəzərdən keçirək.

Hüquqi məsələlər sahəsində buraya aşağıdakılar daxildir: - elektron sənədlərin dövlət tərəfindən qəbul edilməsi və identifikasiyası, - virtual korporativ şəxsiyyətin müəyyən edilməsi, - şəxsi məlumatların məxfiliyinin təmin edilməsi, - elektron imzanı qəbul etmə, - İnternetdə törədilmiş cinayətlərin araşdırılması, - istehlakçının qorunması, - müqavilə hüququ və dövlət satınalmaları haqqında qanunvericilik. Bunlardan başqa təşkilatlar arasında informasiya mübadiləsində qaydalar və standartların aşkarlanması, sahibkarlığı dəstəkləmək, ümumi dövlət siyasətinin və strategiyasının olmaması, yeni sistemə görə ictimaiyyətin hazırlanması, resursların itməməsi də var.

Texniki problemlərə bölgələr, şəhərlər və məhəllələr arasında xidmətlərə çıxış üçün lazım olan infrastruktur xidmətdən bərabər faydalana bilməmək, investisiya xərclərinin yüksək olması, məxfilik və təhlükəsizliyin təmin edilməsi, informasiya paylaşımında müəyyən standartların yaradılması, kommunikasiya infrastrukturunun olmaması daxildir.

İdarəetmə problemləri içərisində adoptasiya, ixtisaslı kadrlara ehtiyac olması, informasiya mərkəzlərinin aktiv işi, koordinasiya işinin yoxluğu da var. Elektron hökumət quruculuğunu effektiv həyata keçirmək üçün ümumi siyasət və strategiya, həmçinin maliyyə resursları olmalıdır.

İnternet vasitəsilə təmin edilən informasiya xidmətlərinin məxfiliyi və təhlükəsizliyini iki səviyyədə araşdıraq. Birincisi, rəhbərlik tərəfindən vətəndaşlara və təşkilatlara xidmət göstərən vahidlərin istifadəsi zamanı, zərərli üçüncü şəxslər tərəfindən əldə edilən məlumatların qarşısı alınmalıdır. Gizlilik və təhlükəsizliyin digər bir aspekti ictimai məlumatın milli təhlükəsizliyə təhlükə yarada biləcəyi ehtimalının olmasıdır. Bu və e-hökumət xidmətlərinin istifadəçilərinin məlumatları oxşar səbəblərdən təhlükəlidir. İstifadəçilər məxfilik siyasəti olmasına əmin olmalıdırlar. Təhlükəsizlik məsələsi üçün ümumi tətbiq sahəsi elektron imza və rəqəmsal imza

vasitəsilə həyata keçirilir. E-imza, istifadəçinin real şəxsiyyətidir, rəqəmsal imza da virtual bir möhürdür. Bu işlər təhlükəsizlik üçün əhəmiyyətli vasitələr olaraq istifadə edilir.

Altqat infrastrukturunun qeyri-kafi olması quruculuğun səviyyəsinin ən əhəmiyyətli çatışmazlıqlarından biridir. Buna görə də vaxt və keçid prosesi dəqiq müəyyənəşdirilməlidir. Bu zaman İnternet və informasiya texnologiyaları xidməti müasir üsullar ilə həyata keçirilir. Bu işdə vətəndaş, müştəri razılığı birinci sırada olmalıdır. Bu çərçivədə vətəndaşın tələbləri qiymətləndirilməlidir. Elektron hökumət informasiya texnologiyaları istənilən hədəfə, dövlət rəhbərliyinə çatmaq üçün vasitə olaraq görülməməlidir. Bu inkişafın məqsədi tələblərə tez və keyfiyyətli cavab verməkdir. Bu gün dövlət qurumlarının elektron hökumət strukturuna təqdim etdiyi xidmətlərə uyğunlaşma işləri davam etdirilməlidir. Təhlükəsizlik, səhiyyə, təhsil, ödənişlər, sosial təminat, bələdiyyə xidmətləri əsasən e-hökumət tərəfindən yerinə yetirilir. Mövcud proqram və kommunikasiya infrastrukturunun inventarlaşdırılması təşkilatlararası əməkdaşlığın qurulması barədə məlumatlar verilməsi, təcrübə mübadiləsi, parallel proqram və tətbiqlərin qarşısının alınması təmin edilməlidir.

Yuxarıda dediklərimizdən belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, e-hökumətin əsas məqsədi vətəndaşlara daha yaxşı və səmərəli xidmət göstərmək, hökumətin etibarını artırmaq və bu sahədə demokratik prosesi gücləndirməkdir.

Hər hansı bir e-hökumətin əsasını dövlət qurumları kommunikasiya sisteminin kompüter texnologiyasından və telekommunikasiyadan (İnternetdən) istifadə etməklə informasiya texnologiyasına köçürülməsi təşkil edir. Elektron hökumətin konkret reallaşmasının funksional məzmunu çox sayda parametrlərdən - dövlət quruluşundan, dövlətin daxilində ictimai-siyasi münasibətlərdən, dövlət strukturları arasında vəzifələrin bölünməsindən və nəhayət gələnlərdən asılıdır.

Beləliklə, müasir dövrdə elektron hökumət, İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyalarının tətbiq edilməsi sayəsində dövlətin, biznesin və vətəndaşın qarşılıqlı fəaliyyətinin yeni modelinin formalaşmasına kömək edən, dövlət idarəçiliyinin keyfiyyətinin daxili və müəssisələr arası qarşılıqlı fəaliyyətin optimallaşdırılması vasitəsi ilə yüksəltməyə yönəlmişdir. E- hökumət dövlət xidmətinin yüksək keyfiyyətlə təqdim edilməsini təmin edən, dövlət idarəçiliyində ictimai iştirakın və cəmiyyətin bütövlükdə demokratikləşməsinin səviyyəsinin yüksəldilməsini təmin edən publik hakimiyyətin təşkilinin keyfiyyətə yeni səviyyəsini təmsil edən qurumdur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Lawson G. NetState: Creating electronic government. – L.: Demos, 1998.
2. Сидорова А.А. Электронное правительство. М.Издательство. Юрайт. 2017. 165 с.
- 3.Холмс Д. eGov. Стратегии электронного бизнеса для государства/Д. Холмс: пер. с англ. А.В. Короткова. – М.: Астрел. 2004.
4. Сурин А.В. Стратегии развития электронного правительства// Вестник Московского Университета. Серия 21. Управление (государство и общество). – М., 2006. – №2.
5. Павроз А.В. «Электронное правительство» и современные административные реформы / А.В. Павроз // Политич. Наука. – 2008.
6. Сморгунув Л.В. От электронного государства к электронному правлению: смена парадигм // Политическая наука: сб. науч. тр./ РАН. ИНИОН. – М., 2007. – №4.
7. Малитиков Е. М. Электронное правительство – цивилизационная неизбежность // Федеральная газета. 2009. №1. с.4-5.
8. Heeks R., Bailur S. Analysing e-government research: Perspectives, philosophies, theories, methods and practice // Governmentinformation quarterly. – Amsterdam, 2007. – Vol. 24, №2.
9. Riley Th. E-government vs. e-governance: Examining the differences in a changing public sector climate // International tracking survey report. – L., Ottawa, 2003. – №4.
10. Стырин Е.М. Электронное правительство: стратегии формирования и развития: дис. канд. социол. наук. М., 2006.

Кенюль Шекиева

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭЛЕКТРОННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА

Резюме

В статье рассматриваются причины, теоретические основы и этапы развития электронного правительства. Показано, что электронное правительство является инструментом повышения эффективности предоставления государственных услуг гражданам, организациям и предприятиям. Электронное правительство облегчает реализацию государственной политики.

Отмечено, что электронное правительство - это сфера молодого и динамичного развития, стратегического и инновационного управления государственным и муниципальным управлением, а также политологии и информационных технологий. Электронное правительство, с одной стороны, помогает увеличить объем предоставляемых государством услуг и с другой стороны сэкономить затрачиваемые ресурсы.

Цель - изучить идеи и мнения известных исследователей о причинах и этапах развития электронного правительства и теоретических основах электронного правительства.

Методология - методологической основой статьи является теоретический подход к системе, и в работе используется методология сравнительного анализа.

Результат работы - Электронное правительство - это организация, которая обеспечивает высокое качество государственных услуг и обеспечивает высокий уровень участия общественности в государственном управлении и общую демократизацию общества, представляя качественно новый уровень управления.

Ключевые слова: социальный прогресс, государственное управление, электронное правительство, информационно-коммуникационные технологии, одно окно, участие общественности, государственное управление.

Konul Shakiyeva

THEORETICAL BASES OF ELECTRONIC GOVERNMENT

Resume

The article examines the causes, theoretical basis and development stages of e-government. As you can see, the e-government is a means of improving the efficiency of government services to citizens, organizations and businesses. The e-government simplifies state policy.

It is noted that e-government is a young and dynamically developing, strategic and innovative management of state and urban governance, as well as research in the field of policy and information technology. The electronic government, on the one hand, increases the amount of government-supported service, on the other hand, the resources it uses.

Purpose - is to explore the ideas and opinions of well-known researchers about the causes and stages of e-government development and the theoretical foundations of e-government.

Methodology - The methodological basis of the article is a theoretical approach to the system, and the methodology of comparative analysis is used in the work.

Findings - E-government is an organization that provides high quality public services and provides a high level of public participation in government and overall democratization of society, representing a qualitatively new level of government.

Keywords: social process, government administration, e-government, information and communication technologies, one-stop shop, public participation, public administration